

פנחס שדה: מות אבימלך ועלייתו השמימה בזרועות אמו

חלק אחרון מתוך סיפור חיי אבימלך מלך שכם, חלומותיו ומותו

הדורות אשר באו אחרי אבימלך ולא ידעוהו פנים אל-פנים, ואשר ראו אך את החורבן והמגור שהותיר אחריו, ייחסו לו תכונות רעות בלבד. היו אף שחשבוהו לאיש העומד בקשרים עם עולם העלטה, ומכל-מקום לאיש הנעזר בכוחות ארורים. ואמנם אף בין בני-דורו היו לא מעטים אשר ראוהו כן, כי הוא לא היה מסביר פנים ולא ביקש לקנות לב אנשים. אבל באמת היו בקרבו, כפי שאמר פנחס בן-אלעזר הכהן הגדול, אפשרויות רבות לטוב כמו לרע. ואף גם זאת, הוא חי את חיי כחיות חלום, ומי יכול לומר איה הוא הטוב בחלום ואיה בו הרע. על-כל-פנים, בבואנו לספר על שלש שנות מלכותו ועל מנהגו בשנים האלו, צריכים אנו להבדיל בין השנה הראשונה לבין השתיים הבאות אחריה. בשנה הראשונה ישב אבימלך בתוך העיר וגם שקד לא מעט על ענייני הממלכה. וכאן כדאי להקדים ולתאר במלים מעטות את סדר-יומו. הוא היה ישן בחדר קטן שבצריח הארמון, וכמו בילדותו לא אבה לישון על מיטה רכה כי אם על הרצפה. נוהג היה לעלות על יצועו לפני עלות השחר, והיה קם סמוך לצהרי היום. מלבושו היה תמיד פשוט, ואך את האנשים שעל סביבותיו לא מנע מללבוש מחלצות כאוות-נפשם. מאכליו היו צנועים, ויין לא שתה. אף כי היה שווה-נפש לעבודת-האל, ועל כך נטרו לו הכהנים טינה, נוטה היה לאחוז בכמה אמונות מזרות: למשל, אם אירע לו, בקומו משנתו, לראות כלב מבעד לחלון, לא היה יושב למשפט ביום ההוא, ואם נהפך ספל בשעת הסעודה היה רואה בזה סימן רע. כמו כן היה מתיירא. כילד, מפני ברקים ורעמים.

ב

ובאשר למנהגו בשנת מלכותו הראשונה, הנה נוהג היה אז במתינות ואפילו בנדיבות-רוח: למשל, היה מקפיד על כבודם של אנשי צבא, וכאשר הודיעוהו פעם כי אחד מחייליו, שהיה יושב במצודת מגידו, חטא באיזה ענין, ציזה באיגרת כי ישלחו אליו את האיש בלי להכלימו ו"בל ישללו ממנו את חרבו". לחיילים המצטיינים העניק מתנות. הוא דרש למצוא, כמה וכמה פעמים, חתנים לנערות יתומות, והדבר נעשה. אף שלח, פעמים אחדות, כסף לאנשים עניים וחולים שמצבם נודע לו. את כל הבא אליו היה מקבל בפשטות ומקשיב לדבריו, אם אמנם לא בענין מיוחד הרי על-כל-פנים באדיבות, ולא נשא חנופה. כאמור, יושב היה למשפט אלא אם כן אירע לו לראות, בקומו משנתו, כלב. בראשית ימי מלכותו היו משפטיו נוטים לצד החסד, בדרך-כלל, ולעתים אף התגלה בהם משהו מרוח הלצון.

ג

באחד הימים ההם, לפנות־בוקר, חלם חלום. בחלומו הוא בחורש, על גדות נחל. שררו תוגה וערפל. מסביב שחה עליו להקת כלבים צהובי־שיניים, ואך מתוך המים, רוטטת עם רטט הזרם, נשקפה אליו אמו הצעירה והיפה וקראתה, בלי מלים, לבוא אליה... רעד חלף בו, בחולם, בחלומה, והוא הקיץ. ושוב נרדם, והנה קוף יוצא מבין הסבכים, קוף כביר, שעיר, רץ ולפיד בידו, מבעיר את הבתים, מבעיר את המלבושים והספרים, רץ צוחק ומיילל, מואר בלהבות האדומות, והוא קורא לחולם לשוב עמו אל תוך הסבך... ושוב הקיץ אבימלך, ושוב נרדם, והנה הוא שוכב על כר דשא, בין פרחים, תחת השמיים המאדימים לעת־שקיעה. אך מאיין באו טיפות הדם שעל כפות ידיו ורגליו? ולמה־זה באה אמו, ברגליה הלבנות כחבצלות, וכרעה עליו, ונשקה את פניו, ואת גופו עטפה בסדינים לבנים? זאת לא ידע, ורק מתוך מתיקות אי־רָקֵץ התנמנם, נישא, כבעריסה, על זרועותיה היפות.

ד

לקראת תום השנה הראשונה למלכותו החלה רוחו של אבימלך מתקדרת, כמו היה לו ענין המלוכה לזרא. לעתים, בלילה, היה מקיץ נבעת מחלום, ובימים הירבה, יותר ויותר, לשבת בטל, ומפני שלא היה יושב במסיבת סובאים ופילגשים, ישב בדד. הוא לא אבה לקבל את פניהם של הסוחרים, שביקשו לדבר אליו על־אודות ענייני הסחר והכלכלה, וגם למשפט המעיט לשבת, וכבר אי־אפשר היה לראות במשפטו אלא מין התלוצצות, לעתים אכזרית. לבסוף חדל לגמרי מִשְׁבֵּת למשפט, והיות וימי החורף הגיעו, יושב היה בחדרו לפני האח ועיניו מביטות באש. וכתום השנה הראשונה למלכותו הפקיד את זבול לפקיד על שכם, ואת שאר המשרות בעיר נתן לאנשיו האחרים, והוא יצא לגור בבית־אבנים לא גדול שציוה לבנות לו על גבעה תלולה ומסובכת בעצים ושיחי־פרא. המתנשאת ומשקיפה על סביבותיה כקן־נשרים, והיא רחוקה כמהלך שתי שעות משכם. המקום ההוא נודע בשם ארומה.

ה

ובכן היה זבול לאיש־אמונו של אבימלך בשכם, ואך שלטונו בעיר היה מוגבל משני טעמים: הטעם הראשון, שצלו של אבימלך, אף כי ישב הלה בריחוק־מקום, היה פרוש בכל־זאת על העיר; והטעם השני, ששאר אנשי החבורה—כי רק את חבקוק לקח עמו אבימלך לארומה—תבעו גם הם את חלקם בהנאות השלטון. זכרבעל, הכוהן גונב־הנעליים מבית־שאן, הניח יד על כל עסקיו של מקדש בעל־ברית. ואמנם בתחילה לא הרהיב עוז להדיח את הכוהן־הראשי, ורק מינה מאנשיו שלו סגנים ומשרתים, וכן היה גובה חלק אחד מעשרים מכל המנחות אשר נשלחו אל המקדש. ואולם כאשר קם הכוהן לבסוף ומחה כנגדו, נמצא הלה בוקר אחד חנוק במיטתו, וזכרבעל בא לכהן תחתיו. ואפשר כי שב עתה על ראש הכוהן חמס המעשה שעשה

בתתו לשוטרים את הרשות לגרור את געל בן-עבד מעם קרנות המזבח. על-כל-פנים, למן היום בו עלה זכרבעל לכהונה החל גובה חלק אחד מחמישה מכל מה שהובא אל המקדש, באמרו כי הואיל ושליח האל הוא מן הראוי שיהיה גם שותף בהכנסותיו. מקץ זמן-מה הקצה אחד מאגפי המקדש לבית-זונות, ומשכר אֶת־ננו, שהיה נוטל לעצמו, הפריש חלק חמישי למקדש, באֶמרו הפעם כי אם שורה ברכת האל על העסק מן הראוי אפוא שיהיה האל גם שותף בהכנסות. אל ביתן הזונות הזה הובאו נערות ונערים מקרוב ומרחוק. סיפורים רבים רווחו על הנהגה בין כתליו, ואך זכרבעל הכוהן עצמו הוא כפי הנראה לא היה משועבד לתאנה כלשהי זולת תאוות-הבצע, אשר בה היה משוּשׁוּ, ולפי אשר סיפרו היה לו במקדש חדר מיוחד שעל רצפתו נערמו המטבעות לערימות, והוא היה בא לעתים, בלילה, מתפשט ומתגולל על הכסף ועושה מעשה-אונן. זה באשר לזכרבעל. ובאשר לזוה, הנה הלה דרש לעצמו חלק בכל סחר הצאן והבקר. ואילו יפת קיבל זכות על כל סחר התלנה, מעדן שהיה מופק מעסיס חרובים מבושלים, ושכם השתבחה בו יותר מכל עיר זולתה. וכך כבר בשנה השניה למלכות אבימלך זכו חבריו, ועמהם חבריהם הקטנים מהם, לעושר רב, והיו מהם שהתחתנו עם בעלי-שכם. וראש לכולם היה זבול, אשר אמנם לא מעל באמון אבימלך, ואך הטיל, לצרכי עצמו, מס על הזונות ועל ספרי-הנשים, והיה מתענג בתענוגות החיים.

1

על כל הדברים הללו לא נתן אבימלך את דעתו, לא לטוב ולא לרע, ואולי גם לא ידע דבר ברור, כי לא היה שום איש בא אליו אלא אם כן נקרא. וכך עברה עליו שנת מלכותו השניה בעודו יושב בדד בארומה. על חייו שם, בבית-האבנים, לא נודע הרבה, ובאמת חלפו עליו הימים באפס-מעשה. לעתים, כשנקוטה נפשו מן הישיבה בחדר, היה יוצא ומשוטט בשוק הקטן של ארומה, מתבונן במיקח ובממכר, מקשיב לפזמוני הרוכלים, לטענות הקונים, או שווה להתבונן באנשים אשר שיחקו בקוביה, ולאחר שהביט זמן-מה בשתיקה, היה פונה והולך... האנשים היו חרדים למראהו, אף כי לא הכלים שום איש, ואף קרה שרוחו היתה כה נמוכה עד שהיה סר הצדה ומפנה דרך לבא לעומתו במשעול צר. בעת ההיא פקדו אותו הרבה חלומות רעים ומזוירים. פעם אחת בא חבקוק לדבר עמו בענין מענייני המלוכה, וכשפילה דבריו נותר לעמוד בחדר. הם ניצבו אז ליד החלון, שמבעדו נשקפה עלטת הלילה, ושורה דממה, רק ממרחק נשמע קול איש מזמר זמר מסתלסל, גלמוד. שעה ארוכה חזרישו, ולבסוף אמר חבקוק ברגש: "בדידותך, אבימלך, מעירה בי לעתים את החשק לבכות". אבימלך הביט בו בעיניו הכחולות, העצומות למחצה, וענה: "הלוא תבין, חבקוק, כי אני מעבר לכל מה שצריך לבכות עליו". "לא אבין את דבריך", אמר הגיבן, "הן לא כאחד האדם תדבר". "אכן לא", אמר אבימלך, והוסיף: "להיות אדם דבר צנוע הוא". "אם כן", אמר חבקוק, "היה אפוא צנוע". "לא", אמר אבימלך, "מוטב לא להיות אדם". "ומה, אפוא, להיות?" שאל הגיבן, ואך על זאת לא ענה אבימלך

מאומה, רק הסב עיניו אל החלון אשר בעדו, מתוך הלילה והעלטה, עוד נשמע קול הזמר הגלמוד.

ז

עתמה לאחר השיחה הזאת החל אבימלך יוצא בלילות אל בין ההרים, רוכב על פרדתו השחורה. יש אשר הרחיק אל אחת הערים, ועד תפוח או תרצה, ואף עד תענך ומגידו, הגיע. פעם, לפנות־בוקר, נקלע בדרכו אל כפר נידח בהרים, ושני השומרים, אשר לא ידעו מי הוא, תפסוהו בבגדו, כי בעת ההיא היה גנב מסתתר בסביבה וגונב תרנגולות. הביאותו לפני זקן־הכפר, איש נוהג בחשיבות, והלה, כראותו את לבושו הפשוט ואת מנהגו הצנוע, בו לו, ומכיון שאבימלך חריש ולא ענה על שאלותיו, הורה לכלוא אותו עד אשר יתברר דבר. ואולם בעצם הבוקר ההוא נתפס הגנב באחד הלולים, שעל כן צוה ראש־הכפר לשלח לחפשי את הזר המחריש, ואך התרה בו, באצבע זקופה, לבל יהיו עוד לשוב אל המקום הזה.

ח

בעת ההיא החל גם לשים לבו אל בעלי־חיים קטנים, ובייחוד רמשים, וציוה כי יביאו אליו רמשים שונים, מהם אפורים ומהם צבעוניים, והיה יושב ומתבונן בם. גם זבובים לא מעטים נצודו והובאו אליו, והוא קשר מאה מהם בחוטים דקים אל קנה־קש לראות האם יעופפו עם משאם, אך הזבובים רק גררו את הקנה ולא הרימוהו אף כורת מעל האדמה, עד כי נואש מהם אבימלך והרגם, ובפגריהם האכיל את הנמלים, שנאספו ובאו בהמון. הקרובים אל המלך, אשר ראו את מעשהו, חשבו כי גדל שממונו מאד, אך באמת לא נמאסו עליו אלא עסקי הממלכה לבדם, ואילו על ענייני החרקים היה שוקד. פעם ציוה להביא אליו את פותר־החלומות הכשדי, שהיה עתה ישיש כביר־לימים, ממלונתו שעל הר־עיבל. ואולם השליחים חזרו והודיעו כי הכשדי, אשר כל ימיו התרחק מן השלטונות השונים ולא ביקש את ידידותם, ממאן לבוא. השליחים היו בטוחים בלבם כי עתה יוגד להם להביא את האיש כבול בכבלים, ואך אבימלך, אשר הבין לנפש האיש, לא אמר דבר, ולפנות־ערב רכב להר עיבל. כל אותו לילה ישב בסופת הכשדי הישיש ודיבר עמו. הוא שאלהו חמש שאלות, והן, מה מעבר לים, ומה מעבר להרים, ומה מתחת לאדמה, ומה מעל לשמיים, ומה אורך הזמן? על השאלות הללו ענה הכשדי כך: מעבר לים הרים, ומעבר להרים ים, ומתחת לאדמה שמיו של עולם אחר, ומעל לשמיים אדמתו של עולם אחר. ובענין אורך הזמן ענה ואמר כך: שווה־נא לנגד עיניך הר שראשו בעננים וציפור קטנה כזית. והנה מדי אלף שנה באה הציפור ומנקרת מן ההר גרגיר אחד, ופורחת לה. וכאשר תמחה הציפור את ההר, יקיץ הקץ על הזמן, אבל מיד אחרי־כן יתחדש עולם אחר ועמו זמן אחר, וייבראו הר אחר וציפור אחרת. ולאחר שקיבל אבימלך תשובה נאותה על חמש השאלות, ניסה את הכשדי בשלושים־ואחת שאלות חדשות, וקבע לו מועד שנה תמימה לענות עליהן, אך ביקש מעמו להחיש, אם אפשר, את התשובה. ובין השאלות, אשר באחדות מהן היה אולי מן השטות,

אלא שעם זאת ניפרה בהן השאיפה לחקור בטבע העולם, היו גם מפליאות במקצת, למשל: כמה אנשים, כמה בתים וכמה עצים יש בעולם? אם יעמידו איש על ראשו, היוכל לאכול? למה אי־אפשר לראות מן האור אל החושך, כפי שאפשר לראות מן החושך אל האור? האם יש לחיות נפש? למה לא נבראו בני־האדם, בדומה לחיות, עם קרניים או כלי־זיזן אחרים? למה כל בני־האדם מתים? מדוע יראים החיים את המתים? האם הכוכבים הם בעלי־חיים, ואם כן, מה מזונם?

ט

חכם מצרי אחד נקלע בדרכו לשכם ונסה ללון בה. כאשר גודע הדבר לאבימלך שלח אליו לבקשו כי יבוא בצל קורתו, וגם יצא לקדם פניו בשער החצר, והשתאָה מעט לראות כי אין האורח זקן אלא איש קרוב לחצי ימיו. בערב, בשבתם לאכול, שאל אבימלך לדעת אם אמנם יש אמת במה שמספרים על אודות חרטומי מצרים, שבידם להפוך מטה לנחש ואבן לדג. "אמנם כן", אמר החכם, "אחדים יודעים לעשות זאת". "וכי איך ייתכן הדבר, אלא אם כן יש בו משום אחיזת־עיניים בלבד?" שאל אבימלך. על זאת ענה החכם במלים אלו: "אחיזת־העיניים במטה בעודו מטה, או באבן בעודה אבן, לא פחותה היא מאשר במטה לאחר שהפך נחש, או באבן שהפך דג". וכאשר השתאָה השומע, הוסיף האיש ואמר: "ראה־נא, מלך שכם: המטה מטה, והאבן אבן, רק למראית־עין. גם כל שאר הדברים אינם נראים כפי שהם נוֹ אלא משום שהם נראים כן. אכן אלו הן המסכות הנסוכות על פני הדברים. מאחרי המסכות השונות אין הכל בלתי אם אחד. בעינינו, החרטומים, אשר להבין זאת, אין הבדל בין דבר אחד למשנהו. גם אין אנו מוקסמים מן הפרח ולא סולדים מן העכבר". אבימלך מזג לו לאיש יין בגביעו ואמר: "אכן קנית הרבה דעת". אך האיש ענה בעצב: "לא. אין שום אדם בקצה הארץ, ביערות כוש או במדבר ערב, היודע פחות ממה שאני יודע". "הלא מתלוצץ הנך", אמר אבימלך. "לא", ענה האיש, והוסיף: "אין אדם יכול לדעת פחות ממני, כי אין אני יודע מאומה. אך אין גם אדם היודע יותר ממני, כי אין שום אדם ילוד־אשה היודע מאומה. בני־האדם יודעים לבנות בתים, לסול דרכים, לקרוא ולכתוב, ואולם כל הדברים האלה רק תעתוע ומסכה הם, ואינם נוגעים בעצם חיינו. אך מה אנו, מה היותנו, מה מותנו, מה גורל נפשנו ככלות גופנו? זאת לא אדע, ושום אדם, מן הקדמונים או מבני־זמננו, לא ידע ואינו יודע אף שמץ דבר על זאת. אכן יודע אני כי מאחרי המסכות של מטה ואבן אין הכל בלתי אם אחד, אך מהו האחד הזה?" "גם אני", אמר אבימלך, "ידעתי תמיד בלבי כי נואש הוא דרכו של האדם על־י־אדמות, דרך עלטה וערפל, אך לא ידעתי לבאר את הדבר".

י

כך, אפוא, נמשך מצב הדברים כשלש שנים, עד כי קרו מקרים אחדים שרמוזו על בואו של שינוי נמרץ. בתחילה היו המקרים קלי־ערך: למשל, שוטר, אשר בא

לגבות מס אצל כורם, נסקל בידי הכורם ושכניו. ואמנם נתפס הכורם ונתלה על עץ בכיכרה העיר, והיה תלוי שם עד שאכלוהו הציפורים. ואת השכנים הלכו בשוטים עד כי היו כמו רחוצים בדם אדום, אבל המהומה שנולדה מאותו ענין לא שככה. כמו כן אירע שאלמונים התנפלו על עוברי-אורח במעברות ההרים ובזוהם. המקרים הללו לא בישרו טוב. ובעוד עס־הארץ מביע את התמרמרותו במלים פרועות, נקטו הסוחרים דרכי ערמה והחלו לעכב, בטענות שונות ומשונות, את אספקת צרכי המזון, והדבר גרם שיבוש בסדרי החיים והגביר את ההתמרמרות. בתחילה לא הגיע שמע הדברים האלה לאזני המלך, הואיל וזבול, אשר לא שש להודות באזלת-ידו, עוד קיוה במשך עת־מה כי יעלה בידו להחזיר את הסדרים לקדמותם. ואולם כאשר הבין לבסוף את פשר המקרים ואת גודל הסכנה, רכב מיד לארומה והודיע לאבימלך, אשר, לתמהונו של זבול, האזין בהתערורות־לב, את פרטי המצב, בלי לחדד דבר. מיד ציוה אבימלך להביא אליו את שליחיהם של אנשי שכם.

יא

הקרואים הגיעו בר־בלילה, ומיד פתח אבימלך וגער בהם. אמנם, כמנהגו, במלים מעטות ושקטות, אך נמרצות. הם שמעו והחרישו. וכאשר שאל: מה אפוא יש בפייהם לענות? החלו עונים תשובות מחוכמות. ראשית, הכחישו כל קשר בינם, האזרחים השלויים, לבין אותם סוקלי־שוטרים ושוודי־אורחות. שנית, על־מנת לסכסך את דעתו של אבימלך, הטילו את עוון שיבושי־הסדר זה על ראשו של זה. הסוחרים טענו כי אין האיכרים מספקים את התבואה במועדה, והאיכרים טענו כי אין הסוחרים משלמים במועד, ועל זאת ענו הסוחרים כי מאז החלו שוודים לפשוט בדרכים אין הם, הסוחרים, מעיזים עוד לשלוח כספם אל מחוץ לעיר, ואילו האיכרים מצדם ענו ואמרו כי מאז נסקל השוטר החלו השוטרים להתאנף בכל איכר מסכן הנופל לידיהם ומטעם זה נמנעים הם, האיכרים, מלבוא העירה. כל הדברים האלה נאמרו במתק־שפתיים, אך כשהיה אבימלך מִפנה פניו לרגע אל החלון, שמבעדו נראו אז שמיים כבדים בעננים, היו אנשי־שיחו מחייכים זה אל זה בחשאי. והנה הדבר שחזיק את לבם בחוצפתם היה דבר אשר לא נודע עדיין לאבימלך אך להם כבר היה ידוע. וזה הדבר: געל בן־עבד, תופר השקים אדום־הזקן שעמד בראש מרד עס־הארץ לפני שלש שנים, ולאחר שנכלא בכלא על־ידי יעקב פקיד־העיר ושוחרר בחסד אבימלך נעלם מן העיר ולא נראה עוד, חזר והופיע בליל־אמש, ומיד החל מסית את העם באמרו: "מי אבימלך כי נעבדנו?" ואולם לבם של השליחים נמס לא מעט בראותם כי רוחו של אבימלך, תחת שתתעכר בקרב, הולכת וטובה עליו. אמנם ידעו כי קשה לתכון את רוחו של אבימלך, אך בעוד שזעמו ואכזריותו היו עשויים להיות מובנים להם, הגה אי־אפשר היה לבאר את הדבר שבהיות מלכותו בטוחה היתה רוחו קודרת, ואילו עכשיו, לעת סכנה, נהיתה רוחו עליזה כמעט. החידה היצוקה בדבר הביכה את אנשי שכם.

יב

בחצי הלילה, ליל גשם, שבו השליחים לעירם ופנו אל ביתו של אחד מנכבדי שכם, כדי להיועד עם געל בן־עבד שהמתין שם לבואם. כבודו של בעל־הבית עוד עלה בעת האחרונה, כי נתן את בתו לאשה לזבול פקיד־העיר. לאחר שסחו את הקורות באזני בעל־הבית ובאזני געל, וגם אחדים מראשי האזרחים היו שם, קם געל ואמר: "לפני שלש שנים, בעלי־שכם, היינו אני ואתם אויבים־בנפש, ואולם היום אנשים אחים אנחנו. רואה אני כי העניינים והאביונים, שהם חברי וביט־אבי, נלחצים תחת עול אבימלך ופקידיו כפי שנלחצו תחת עולם של ירובעל ופקידיו, ובאשר לכם, גם אתם הלא נכזבה תוחלתכם מאבימלך". עד כאן הסכימו עמו הנכחים, ולשאלתם: "מה לעשות, אפוא?" הוסיף געל ואמר: "אתם, בעלי־שכם, מעטים וצבא אין לכם, ואנחנו, עמ־הארץ, אין בידינו כסף ונשק. לא אתם לבדכם ולא אנו לבדנו נוכל אפוא לאבימלך, אך אם נכרות ברית בינינו ונשים עלינו ראש אחד, נוכל וגם נצליח". "ומי יהיה הראש?" נשמעו קולות שואלים... "אני", אמר געל, "כי רק אחרי יילך העם, ואתם תתנו לי את כלי־המלחמה". כאן קם איש אחד בריא, והוא בעל בית־משפון, וקרא: "באחדות כוחנו!"

יג

ואולם אז קם בעל־הבית והפציר בנאספים כי ישימו לב אל התמורה שחלה ברוחו של אבימלך, תמורה הרומזת, אולי, כי הוא שש לקראת מלחמה ואף לקראת חורבן. ויזילו נא לזכור כי געל כבר ניגף פעם בקרב, וכפשע היה אז בינו לבין הגרדום, וכי בכלל נוטה זה לבטוח יתר־על־המידה בכוחו. בנועם־לשונו הסביר בעל־הבית כי לא להמס את לב השומעים הוא חפץ אלא להשפיע עליהם שיכינו עצמם היטב למלחמה באבימלך, מלחמה אשר לא תוכל להיות בלתי אם כבדה ומרה. ועתה הביע האיש רעיון אשר, בתחילה, נשמע אמנם פרוע מעט, והוא, כי ישתדלו למשוך לצדם את עוזרו הראשי של אבימלך עצמו, את זבול פקיד־העיר! כי זבול, שהתחתן עם משפחה נכבדה וצבר הון, הנהו עתה אזרח העיר לא־פחות משהנהו נאמנו של אבימלך, ואם ידברו על לבו אולי יכריע צדו האחד את הצד האחר, שהלא הזמן והממון וחי־הרווחה יביאו את האדם אל מקום אשר אליו לא חשב לבוא, ושם ישכח את אשר חשב ואת אשר חלם ויחיה לו בנחת ובייאוש, לעתים בייאוש שקט ולעתים בייאוש זכות. הנכחים הסכימו. זבול, שישב אז בביתו, השתאה לראות את חותנו בא אליו בחצות ליל הגשם, אך, מכל מקום, כשהזקן ביקשהו לסור עמו לביתו, לא סירב לו, רק לבש אדרתו ויצא. כשנכנס אל הבית וראה שם את הנאספים, ובייחוד את געל אדום־הזקן, עוד גברה תמיהתו. והנה פנה אליו הזקן וגילה לו את מהות האסיפה הזאת ועניינה. לשמע הדברים נחרד זבול וחש אל הפתח, ואך געל בן־עבד תפסו בבגדו. "מה זאת?" קרא זבול בזעף, "השכחת כי יכול אני לתלותך על עץ בעצם הלילה הזה?" על כך ענה געל כי לאחר שהובא זבול בסודם כבר אין הם יכולים להניחו ללכת לדרכו אלא אם כן ישתתף עמהם. זבול החריש, כמפקפק,

וגעל אמר עוד: "הכי אינך רואה כי נחרץ גורלו של אבימלך, אף כי יודעת נפשנו שהמלחמה כבדה תהי? ואם כן, הלא טוב לך שתשתתף עמנו ותחיה בעיר הזאת עם בני־ביתך ועם הרכוש אשר אספת, תחת שתאבד יחד עם מלכך".

יד

למחרת היום אירע כי איש מוכר מי־תמרים הניח את דליו והחל עובר בחוצות שכם וקורא במרידות: "הוי אש! הוי להבות!" ושוב: "הוי אש! הוי להבות!" רק זאת בלבד השמיע, אבל בקול כה שבור ונבעת עד שהשומעים הבינו כי מנבא הוא חורבן לעיר ונושא עליה קינה. רבים חשבוהו למשוגע אומלל, ואמנם באו שכניו אל ביתו לדבר על לב השדים, ובללו קמח וביצים ודבש והטילום לבור־המחראה, והפצירו בשדים להסתלק ולהניח את מוכר־המים המתנבא לנפשו. ואך לעומת זאת היו אנשים לא מעטים אשר דברו, אף כי היה בו מן המגוחך, נגע בנפשם והכניס בה פחד ומחשבות זרות. לבסוף הגיע שמע הדבר לאזני פקיד־העיר, והלו, שאמנם לא האמין בלבו בנבואות אך חשש פן תצמח מהן איזו פריעת־סדרים, ואשר בכלל היה לו כל הדבר הזה לזרא, הורה לחנוק את המתנבא.

טו

וכאן כדאי לדבר במלים אחדות על ענין האותות, הנבואות והחלומות בכלל. באשר לאותות, הנה יש הרואים בם רמז מאת הכוחות העליונים, ולעומת זאת יש שאינם רואים בם אלא מקרה, או צירוף מקרים, בלבד. לא קל, וגם אין צורך, להכריע בענין זה. מה שאין כן בענין החלומות: הנה יודעים אנו על ההמון הרב של נביאים ומשוררים, מלכים ומצביאים, ושאר אנשי המופת והתהילה אשר בדבר־יהימים, שהקדישו את תשומת־הלב הרבה ביותר לחלומות שחלמו, ביקשו להם פתרון, קבעו לפיהם מעשים, ולא הטילו שום ספק בהתגשמותם. ודי להזכיר כאן את יעקב ויוסף, פרעה ושריו, שלמה, דניאל, וכן הקרובים לנו יותר בזמן, זאת אומרת אותם הנזכרים בשמותיהם בספרי דבר־יהימים של יוון ורומא. מי אפוא האיש שירהיב לקום ולבטל בקלות את דעתם ואמונתם של כל אלה? ואולם נשאל־נא, בכל־זאת, מה הוא ומה מובנו של אותו "הדבר הנאמר בלילה". אכן יכולים אנו לומר כי הוא גילוי דעתם של כוחות עליונים, או, לשון אחרת, משא־ומתן עם השמיים. ואך כאן עלינו לשאול שוב: מי הם אפוא אותם כוחות, ומה מובנו של המשא־ומתן עמהם? לא לנו להביע דעה על אודות אלוה עצמו, ורק זאת נגיד: כשם שהרוח הלא־נראית היא המניעה את העצים, ככה מנחים רוחות וחוקים לא־נראים את חיינו, ועל כן האיש הטוען שמקרי־החיים ומעשי־האדם נתונים להבנת השכל, אותו איש הוא לאמיתו־שלי־דבר חסר שכל יותר מן האחרים, המשתאים נוכח עלטת החיים ומסתוריותם, השכל, שכלו של אנוש, נטול־אונים הוא עת ינסה לבוא במשא־ומתן עם אותה מלכות של רוחות וחוקים נסתרים. אמנם יש אשר, ברהבו, יתימר לבאר אותה, ואך כיצד יוכל לעשות כן אם אינו יודע מאומה על טיבה. זר הוא לה, ועל כן רק בשעת תרדמתו,

כבשינה, או בשיכרון, או לעת התעלות־הנפש, רק אז נפתח אותו פתח אשר דרכו באים אנו במגע עם המלכות הנסתרת המושלת, ממחשפיה, בכל, ואשר שמך ממנה יגונב אלינו בחלום או בדברי המשוררים והחזוים האמיתיים. ומה הוא הדבר הנאמר לנו? ראשית, זה דבר־תוכחה על חטא היותנו חוטאים לנפשנו. השכל הוא ידיד חנף, וצידוקים מחוכמים לו לחטאינו, אך לא כן הקול הדובר אלינו בחלום. זה היה אפוא הדבר האחד שהחלום מגיד לנו, והשני הוא דבר־נבואה, או על־כל־פנים רמז. אכן יש אומרים, בלעג־מה, כי אין החולם חוזה בחלומו אלא את התמלאות משאלו־תיו, או את התגשמות פחדיו, ובקלות כזאת מבקשים אפוא האומרים לבטל את דעתם של הנביאים והמלכים, המצביאים והמשוררים. ואולם, גם בלי להסתמך על דעת צבא העדים העצום הזה, היכולת בידינו לבאר את מהות החלום באופן הפשוט הזה: המאורע העתיד לבוא הן כבר הווה וקיים הוא. לאמיתו של דבר, אלא שעודנו ממתין לבוא שעתו. רק בגלל אי־ידיעתנו את בואו הקרוב מדמים אנו כי אין לו עדיין קיום כלל, לא זרע ולא שורש. אך לא כן הדבר, והחלום הוא אשר יכול לבשר לנו את העתיד לבוא. שהרי עיקרו של העתיד צפון כבר בקרבנו, למשל בכוחם או ברפיונם של נפשנו וגופנו: יוסף, בעודו נער קטן, ידע בחלומו את הסגולות והכוח הגנוזים בקרבו, ולפי זה חזה כי אלומות אֶחיו עתידות להשתחוות לאלומתו. ועוד: אפילו נסכים לכנות חלומות־נבואה אלה בשם חלומות־משאלה או חלומות־פחד, הלא משאלה או פחד הבאים לידי ביטוי כה עמוק הם כשלעצמם כה תקיפים ושלי־טים על רצון האדם ומעשיו עד כי קרוב לוודאי שיתגשמו. צדקו אפוא דברי המשורר שאמר: "וכי אין החלום, אפילו העמום ביותר, חזיון מופלא, אשר אם גם לא לראותו כדבר־אלוהים במלואו הנה הוא קרע רב־ערך במסך הנסתר הנופל עלינו באלפי קפליו? אכן בספרים הכי חכמים מוצאים אנו סיפורי־חלומות לאין־ספור מפי האנשים הכי נאמנים..."

טז

איש מוזר אחד היה מתגורר בעיר, ואמנם נחשב בעיני יודעיו משוגע במקצת. כי הוא היה משורר, ואך לא שר שירים לכבוד העיר, כמעשה המשוררים הממונים, כי אם רושם היה על קלפים שירים ממה שהגה ברוחו. אכן רווחו שמורות כי במרחקים, בארצות הצפון או המזרח, חיים משוררים וחושבי־מחשבות כאלה, ואולם בסביבות שכם, ובקרוב שבטי ישראל בכלל, לא נודע עוד כדבר הזה. האיש האמור עני היה ומחיתו על תפירת אוהלים. והנה, כאשר נראה היה כמו הולך צל־המלחמה ונפרש על העיר, קם האיש ונטש את ביתו, ועמו רק הקלפים והבגד שלגופו, ויצא לדרך. וכאשר שאלוהו שכניו למה־זה יעזוב את העיר תחת שיבקש את מנת־חלקו בקרבה, לטוב או לרע, ענה האיש ואמר: משורר אני, ורצוני לשבת בדמי־הלילה, להתבונן אל הכוכבים החורשים את שדות־השמיים בתלמים של אור, לשמוע את הצרצר, להגות בנפשי, בחלומותי, בזכרונותי, באלוהים, במוות הצפוי לי, ולרשום כל זאת בפסוקי־שיר... ומה לי אפוא ולחומות העיר ומקדשיה, או לשלומם, לקניינם ולכבודם

של אורחיה?—הוא נדד אל בקעת־הירדן, שם נטה לו אוהל בין הסבכים, ומאכלו דגים ודבש. ושם ביער דוב אחד, ובראותו את האיש יצא וטרפו.

יז

בימים הבאים אירעו בשכם ובסביבותיה מקרים שונים אשר לא הותירו עוד בלב אבימלך ספקות בענין המצב. חבורות מאנשי שכם ארבו לאנשי המלך, היפוס וחמסום. המון פרוע, שיצא מאיוז הילולה, פרץ אל תוך מקדש בעל־ברית, זלז את בשר הזבחים, וזימר וזמירות של פריצות על־אודות אבימלך, אשר כינוהו בשם ממזר, ועל־אודות אמו, שאותה כינו בשם זונתו של מרוח־האשכים. בראשם עמד געל בן־עבד, אשר באופן כזה קנה אל לב האספסוף. והנה שָׁמַע המקרים, לפני הדברים בכללם, הביאו את אבימלך לידי התעוררות־רוח. בחדוות־עוז נמרצת ציוה על זבול לאסור מיד את געל בן־עבד ולהביאו, כבול בכבלים, לארומה. ואך השעה כבר מאוחרת היתה מפדי שהדבר יוכל להיעשות. פני הדברים אחרים היו אילו הודיע זבול לאבימלך את אשר נודע לו בענין הקשר מיד עם היודעו, ואולם זבול נאחז בסבך ספקותיו ופיתויי אשתו וקרוביה, ולא יכול להחליט בנפשו איזה הוא הצד אשר בו יתמוך. לבסוף גמר לתמוך בשני הצדדים גם יחד, או על־כל־פנים לא לעורר את איבתו של שום צד. הוא שלח אפוא להודיע לאבימלך על כל אשר עולל געל, אך היה זה כבר בעת שגעל התחזק, קנה את לב ההמון והקיף את עצמו בחיל רב, באופן שאת פקודת אבימלך, בבואה, כבר אי־אפשר היה למלא. וכך אפוא הודיע זבול כי אין עוד בכוחו לתפוס את געל, וכי אם חפץ אבימלך להכריע את הממרה, שומה עליו לצאת למלחמה.

יח

כאשר שמע אבימלך את הדברים האלה שלח את הילד ובידו קלף בו קרא לכל העם לבוא ולעזור לו למגר את המורדים, ותמורת עזרה זו הבטיח לנאמניו כי הרשות תהיה להם לקחת את כל נשי שכם, לבוז את כל נכסי העיר, ואף זאת: לאחר שתיפול העיר הממרה יוכל כל איש "לעשות הישר בעיניו, ולא יהיו עוד דין ודיין". ובעוד הילד עובר על סוסו בכפרים וקורא את דברי המגילה, באו אל אבימלך צירים מאת אנשי שכם וביקשו לדבר אליו. הפעם לא ניסו עוד לנקר את עיניו בטענות מחוכמות, ולעומת זאת אמרו בגלוי: אף כי נראָה, מתוך מהלך המאורעות, כאילו אין למנוע את המלחמה, הנה מבקשים הם בכל לבם למנוע אותה, אם אך ייתכן הדבר, ונכונים הם לקנות את השלום בכסף מלא. ועל שאלתו של אבימלך: למה ירמוזו דבריהם? ענו כי נכונים הם לשקול על ידו עשרת־אלפים שקלים אם ייצא עם אנשיו לארץ רחוקה ויניח לעיר לחיות את חייה בשלום. לדברים האלה ענה אבימלך בעליוזת, שהביכה והפחידה לא־מעט את הנוכחים, ואמר כי המלחמה הזאת נשלחה אליו מן השמיים, וכי לא ימכור אותה בעד שום הון!

יט

ובכלל, הוסיף ואמר, אין חפצו לעשות חוזה עם גנבים, ובוחר הוא שהללו יהיו אויביו תחת שיהיו ידידיו. "גנבים?" נשמעו קריאות התמרמרות... אכן, אמר אבימלך, הן גלוי לפניו שלא מכיסם ישלמו את הכסף, כי אם יקחוהו מאוצר המקדש; והכי מדמים הם שנעלם ממנו כי אף את שבעים השקל אשר נתנו לו ערב עלותו לשלטון גנבו מן המקדש? לשמע הדבר האחרון השפילו אחדים עיניהם, ואחרים חייכו בחשאי. ואז, לאחר שתיקתמה, פתח אחד הנכבדים, והוא דוד אבימלך מצד אמו, ואמר: "זרים דבריך, אבימלך, ולא נוכל להבינם". על זאת ענה אבימלך: "כל הבנה היא מזוייפת, ואם כן טובה ממנה אי-הבנה אמתית". "אנא, אבימלך", אמר הדוד, "למה תרדוף שואה ומוות? אנו מבקשים שלום". ועל זאת, בעוד הנאספים עומדים נדכאים, ענה אבימלך חרש, בהביטו בם בעיניו הכחולות, העצומות-למחצה: מה לו ולשלומם? למה זה יחשבו כי הוא בא להביא להם שלום? הכי עליו לדאוג לחייהם הריקים, הנקלים והמטומטמים, לזלילותיהם, לשעשועיהם ולמשגליהם? הנה ממנו והלאה כל זה, ועל כן (וזה היה דברו האחרון אל אנשי שכם) כל עוד נפשו, שאין בה מנוחה ושלום, בקרבו, גם להם לא יהיו מנוחה ושלום.

כ

לשמע הדברים האלה החרישו כולם. ואז הוציא דוד אבימלך קלף קטן מבין קפלי בגדו, ובחיוך עגום ובקול לאָה, החל קורא: "אל ענת בת-דודי שלום, ואם תשאלו לשלומי שלומי טוב. ענת אבקשך מאד אֵל תגורי את צמתך היפה. ענת כאשר שמעתי כי אולי תפרוץ מלחמה בכיתי מאד פן ימותו אבותינו ואחינו, וכולנו נאבד. ענת אבקשך שוב כי לא תגורי את צמתך ובוזה אחתום ממני בת-דודתך האהבת, שרי". אבימלך הקשיב דומם, והאיש הוסיף וביאר: "מכתב זה הגיע אמש אל בתי הקטנה מחברתה היושבת בבית-שאן". ואולם גם על המלים האלו לא ענה אבימלך מטוב ועד רע.

כא

ובכן שבו השליחים העירה, וכאשר שמע מפיהם געל בן-עבד את דברי אבימלך, שלח לו לזה איגרת-קלף ובה שלש מלים: "רַבָּה צבאך וַצָּאָה". אבימלך קיפל את האיגרת וטמן אותה בחגורתו, באמרו לחבוק, שעמד אז לידו, כי באיגרת הזאת יאכיל בקרוב את געל, כפי שהאכיל פעם את יתר באיגרתו שלו. "כי למה", הוסיף בצחוק, "שולחים לי הללו איגרות וספרים ללא ביקשום? אם אחפוץ לקרוא בספרים, אשיגם בעצמי". אחרי-כן פנה והשקיף בחלון, אשר מבעדו נראָה אז המון החיילים שנאספו לקריאת אבימלך: אחדים שכבו באהליהם ונחו מיגיעת הדרך, אחרים צלו בשר באש, אחרים שיחקו בקוביות, או פיטפטו, או זימרו, או השחיוזו סכיניהם באבן. וגם נשים אחדות, מהן שהלכו בעקבות בעליהן ומהן זונות, נראו פה ושם. "הלילה!" אמר אבימלך בשמחה כאשר שב ופנה אֵל חבוק. הוא חבק את איש-הדמים הזקן

ונשקף על לחיו. חבקוק, שהיה נראה כמתעמק באיזו מחשבה, אמר: "אמור לי, אבימלך, מדוע היית סר וזועף כאשר נכונה המלוכה בידך, ואילו עתה, כאשר אויביך קמים מולך, אתה שמח?" אז הביט אבימלך בחיבה בגיבן הזקן והתמים, ואמר: "הכי הגיע לאזניך הסיפור על אודות דעץ בן־המזל?" "לא, ומיהו זה?" חקר חבקוק. ואבימלך אמר: "לפני שנים, בלילה, ליד מדורה, שמעתי את הסיפור מפי אדומי אחד. לשמע סופו של הסיפור בכיתי".

כב

"ובכן כך הוא הסיפור: יום אחד באו המלאכים להתייצב לפני האלוהים, ובתוכם גם השטן. וכאשר שאל אותו האלוהים: "מאין תבוא?" ענה השטן ואמר כי הוא בא משוט בארץ. שאל אותו האלוהים: "ומה ראית?" "ראיתי את בני־האדם", ענה השטן, "והם נטושים כצאן פתות על פני הארץ, אוכלים ומשתעשעים, צוברים נכסים ומתכבדים, ואינם נותנים אל לבם. וכאשר בא היום וכל זה נמוג כהבל, נשבר לבם. רק מוקיונים הם, אדוני". לשמע הדברים האלה אמר האדון: "לא כן עבדי דעץ, שהוא איש תמים אשר לא יינקש במוקשיהם של החכמים המזויפים". אז יצא השטן והלך לראות במה גדול כוחו של דעץ. ודעץ, באותה שעה, כילה את שבע שנות עבודתו, כי שכיר היה, וקיבל מאדונו מלוא התיבה שקלים. הוא יצא לדרך, לשוב אל ביתו, והנה פגש בו השטן שהתחפש לישמעאלי. השטן אמר לו: "למה תלך ברגל ותשא משא? הלא מוטב שתרכב על סוס ללא משא", וכך פיתחו להמיר את כספו בסוס. דעץ התברך בלבו על מזלו, עלה על הסוס ורכב. למחרת שב ופגש בשטן, שהופיע אליו הפעם כאיכר, ופיתחו להמיר את הסוס בכבשה, בטענה שאת הכבשה אפשר לחלוב, ואת חלבה לשתות, ולא כן באשר לסוס. גם הפעם התפתה דעץ, ובדרכו הלאה התברך בלבו כי מיום ליום צלחים מעשיו. ביום השלישי בא השטן, שהתחפש לטוחן, ואמר: "עצתי נתונה לך שתמיר את כבשתך באבן־הריחיים שלי, כי הכבשה סופה למות ולא כן אבן־הריחיים". גם הפעם גיאות דעץ, והמשיך בדרכו בשמחה. כך חלפו שעות היום, ודעץ, שהיה הולך שחוח תחת משאו, הגיע עד נחל וביקש לשתות מעט מים. אך כשהניח את האבן על שפת הנחל וכרע לשתות, התגלגלה ונפלה המימה, ושם צללה. אז קם דעץ ואמר: "יבורך אדוני, בן־מזל כמוני אין בכל הארץ! עתה נפטרתי מן האבן הכבדה, ואוכל ללכת בקלות ונועם אל ביתי".

כג

"סיפור עגום הוא זה", אמר חבקוק, "לא", אמר אבימלך, "אם תבינהו תיוכח כי הוא מלא שמחה". "אם כן", אמר חבקוק, "למה בכית?" "בכיתי", אמר אבימלך, "כי הבינותי דברים אשר לא הבינותים לפני־כן, ובהבנה יש שמחה". הם החרישו מעט, ואבימלך הוסיף: "האמנם חפצת, חבקוק, לראותני נושא את האבן שלי בכפרים וטוחן במחיר פרוטות את תבואת האכרים? החפצת כי אסלול דרכים לחמוריהם של

הרוכלים, אָשָׁב למשפט בין שני סוחרים, אמלא את כרסי משמנים ואת לבי אטמטם בתעותועיו של השטן? אל-נא נהיה סכלים יותר מאותו דעץ המסכן, חבוקק. הנה החלה האבן מתגלגלת. התשמע את הקול הנאדרי?"

כד

עם שקיעת השמש הסיע אבימלך את צבאו מארומה, וכך החלה המלחמה, שהגיעה לשיאה בעלות השחר של היום הבא. כל אשר התרחש מעתה והלאה התרחש במהיר רות נמרצת. שני הצדדים היו ששים לקרב, הצד האחד מפני שבטח ביתרון כוחו והצד השני מפני שהיה שואף להכרעה מהירה עקב מיעוט כוחו, וכך נעשה ששון־הקרב לאסונו של האחד ולסיבת נצחונו של השני. באשר לגעל, הנה כוחו, למראית־עין, גדול היה מכוח אבימלך. ראשית, סרו לפקודתו יותר אנשים—כששת־אלפים רגלים וכמאתיים פרשים. שנית, לא היה געל חסר כלום במזונות ובנשק, כי כל מחסורו נתמלא על־ידי סוחרי שכם. שלישית, היה געל בוטח בתוך החומה החזקה וצריחיה הגבוהים. רביעית, היו עמו מרכבות־ברזל אחדות, אשר קנה בכסף רב מן הפלשתים. ולאחרונה, כתוצאה מכל האמור, היתה רוח אנשיו טובה ובוטחת. על כן היה געל אדום־הזקן שש לקרב. ובאשר לאבימלך, הנה לא היו לו כי אם אלפיים רגלים ועשרות אחדות של פרשים, אך מיעוט אנשיו לא הדאיב את לבו. הוא ידע כי געל בוטח יותר מן הראוי בכוח עצמו, וכי אנשי געל שאננים ומתענגים בתענוגות העיר, ומאנשים כאלה לא התירא אבימלך. ואך בכל־זאת לא חשב לנכון, בהיות מצב העניינים כזה, לתקוף אותם בשבתם בתוך החומות. ועוד, גם זבול, במכתב־סתר ששלח לו, יעצהו לארוב לגעל בשדה, "והנה הוא והעם אשר אתו יוצאים אליך, ועשית לו כאשר תמצא ירך".

כה

ובכן הסיע אבימלך את חילו לעבר שכם, ואך לא עלה עליה, כי אם חנה באחת הבקעות ממזרח לה, כמהלך חצי שעה מן העיר. הלילה כבר עטה את הארץ. אותה שעה הסגיר עצמו אחד מאנשי אבימלך לידי שומרי העיר, וכשהובא האיש, שהיה זב־דם וקרוע־בגדים, ושעל־כן עוררו דבריו אמון, לפני געל, צעק במרירות כי אבימלך ציוה להכותו בלי צדק, וכי רצונו לנקום באבימלך ולגלות את מקום מחנהו. געל השתומם לשמוע כי אבימלך נספל לחנות בבקעה, אך לאחר שחקר את האיש החליט לבסוף להאמין לדבריו. "האל נתן את אבימלך בידך", אמר לזבול פקיד העיר, שעמד אותה שעה בקירבתו, ואך זבול שתק. געל, ששמחת הנצחון הקל הצפוי לו כבר נגעה בלבו, שלח מיד את עבד, אחיו, בראש חיל בן ארבעת־אלפים איש, ועמהם הפרשים והמרכבות. הוא עצמו, שהופקד על שלום העיר, נותר עם אלפיים איש במחנה אשר לפני השער. ועבד הגיע בראש חילו אל הבקעה האמורה, ובעמדו על ראש גבעה, עטוף בחשכת הלילה, ובהשקיפו למטה, כמעט מיאן להאמין למראה־עיניו: כי אכן השתרע לרגליו מחנה אבימלך, על אהליו ומדורותיו, כצאן נועד

לטבח. "האל טימטם את לב אבימלך, ברצותו להאבידו", אמר עבד בפנותו אל המלשין, שהנחהו עד כה בדרך. ואולם הלז לא עמד עוד לצדו, ועבד, שחשב כי האיש סר הצדה להשתין, לא חיפש אחריו. הוא החליט שלא להתמהמה אף רגע ולהסתער, ממרומי הגבעות, על המחנה הנרדם. בקול שאון, בניפנוף לפידים ובניפוץ כדים, ירדו התוקפים ופרצו אל תוך מחנהו של אבימלך. אך המחנה נמצא ריק.

כו

המלשין, אשר בשעה זו כבר הרחיק בדרכו בין ההרים אל עבר מחנהו של אבימלך, לא היה, כמובן, אלא מפתה שנשלח לפתות את געל. על־כל־פנים, משנוכח עבד כי הוליכהו שולל, לא עמד להשתומם כי אם פנה, בחשבו כי אין זאת אלא שאבימלך ברח מפניו, לרדוף את הבורח. ואכן בין ההרים, בלב החשכה, מוגהים בנוגה הירח הגבוה, נראו צללי אדם. עבד וחילו יצאו בעקבות האנשים, כשהם מעמיקים יותר ויותר אל תוך הרי אפרים ומסתבכים במשעולים פתלתלים, בערוצים עמוקים ובסככי־פרא. בחצות הלילה כבר הבין עבד כי האנשים אשר בעקבותיהם הוא דולק אינם אלא מתי־מעט, כעשרים או שלושים איש, ואך הוא השלה את גפשו להאמין כי אין זה אלא המאסף, וכאשר ישיגוהו יגיעו גם אל לב המחנה. וכך הרחיק המאסף הזה, והחיל שבעקבותיו, דרומה, הרחק משכם, אל תוך ארץ הרים וצוקים. המרכבות נתקעו בין הצוקים ונותרו במאפליה ובשממה, והצבא הכבד נלאה מלהשיג את חבר האנשים הקל. לקראת סוף האשמורה השניה פנו הבורחים מערבה, ואחרי־כן נטו לעבר צפון. עבד, אשר פחד פן יגיעו לפרעתון ויתבצרו בין חומותיה, ואז תארך המלחמה ימים רבים תחת שתוכרע, כפי שקיוה, במחירי־ד, האיץ באנשים לחוש וללכוד את מוגי־הלב בעודם בשדה.

כז

בעצם השעה היא כבר עמדו אבימלך וחילו בשערי שכם. כי לאחר ששלח אבימלך את המלשין המזויף, הציב צופה על דרך שכם לראות אם יתפתה געל. וכאשר באו הצופים והודיעוהו כי חיל האויב קרב ובא, הותיר אבימלך כשלושים איש במחנה, ואך ציוה אותם לצאת לדרך בטרם יעלה עליהם האויב בהמוניו, ובדרכם ימשכו אחריהם את כל ההמון הזה אל ההרים. כפי שראינו, עלה בידו כל אשר זמם. והוא עצמו לא התמהמה, ומיד יצא בראש אנשיו אל עומת שכם. הוא עשה דרכו בסתר אחד מאפיקי הנחלים, בערוץ עמוק אשר בין קירות־סלעים ששיחי־פרא נאחזו בס ואילנות מזדקרים פה ושם פרשו את ענפיהם הנעווים והנפתלים אל עומת רקי־ע־ הלילה המחריש והקודר, ועם תחילת האשמורת השניה הגיע לשכם ותפס את ארבעת רכסי ההרים אשר ממערב לעיר ומדרומה. געל, אשר חנה אז עם אלפיים אנשיו בפתח השער, השתומם לראות את ארבעת המחנות הנשקפים עליו מארבעה רכסים שונים, ובפנותו אל זבול, שעמד לידו, אמר במבוכת־מה: "הנה עם יורד מראשי ההרים." "אין זאת אלא שאנשיך הם, השבים מן הנצחון", ענה זבול. "אך מדוע זה

יפרדו לארבעה ראשים?" הקשה געל בדאגתו הגוברת. "אולי אין אלה אנשים", אמר גבול, "ורק את צל ההרים אתה רואה כאנשים". ואכן היו ארבעת הגדודים נעים לאטם במורד ההרים, כצללים לנוגה הסהר. "הנה הם יורדים מעם סבור-הארץ!" קרא געל בקול נחנק, "הנה ראש אחד בא מדרך אלון-מעוננים!" ברגע שהוא שמע געל כי זבול, העומד לצדו, צוחק חרש. "מה זאת, למה תצחק?" קרא ברתת. על זאת ענה זבול, אשר כבר פנה להסותלק מן המקום, ואמר: "שמע-נא, געל, איה אפוא פיך אשר תאמר: מי אבימלך כי נעבדנו? הלוא זה העם אשר מאסת בו! צא-נא עתה והילחם בו..." ומיד נעלם.

כח

ואז נשמע קול עמום, קצוב, קול מבעית. כי אבימלך הורה לאנשיו לעשות להם תופים, וכל איש שלישי היה הולם עכשיו, עם מתן האות, בתוף, ובמספר הרב של המתופפים, אבל בייחוד בקצב העמום והלא-משתנה, שעלה כמו בבת-אחת מכל עברי האדמה והיה מתגבר לאטו עם התקרב הגדודים, היה דבר-מה מעורר זוועה. ברגע ההוא, על-פי אות שני, הועלו אשים במאות לפידיים, כי לצדדיו של כל מתופף הלכו שני נושאי לפידיים. והחזיון הזה לא יכול היה כי אם לעורר את הרושם שצבא עצום לאי-ישיעור קרב ובא, ואמנם נמס לב הרוואים. ברגע ההוא הסתערו התוקפים: גדוד אחד, והילד בראשו, חש מיד אל השער, לחסום בפני אנשי געל את דרך הנסיגה, ושלושת הגדודים האחרים, אשר בראשם זכרבעל, זוז והבקוק, תקפו משלושה עברים. דממת הלילה נקרעה פתאום לגורים עליידי קריאות הקרב הנוראות. שררה חרדת-אלוהים. הקרב, אם ייתכן לקרוא לו בשם קרב, כי הוא דמה יותר למטבח, היה קצר. רוב אנשי געל נפלו, והמעט נסו, אבל לא מעטים מאנשי אבימלך נדקרו גם הם, כי בחשכה היתה יד איש באחיו. געל עצמו, אדום-זקן ואדום בגדים מדם, הגיע במנוסתו אל מתחת לאחד הצריחים שבחומה, וקרא אל שומר-הצריח כי ישלשל אליו חבל. אך השומר, איש לא-מופר, אשר רק חניתו הבריקה בחשכה, צעק אליו כי על-פי פקודת זבול, שהגיעתו זה עתה, אסור לו להכניס את געל העירה.

כט

בינתיים היתה האשמורת השלישית קרבה לסופה. בפקודת אבימלך תקע התוקע, שניצב לימינו, והאנשים הנטושים בשדה נקבצו. ואולם, אף כי היתה העיר בלי מגן עתה, מיאן אבימלך לפרוץ אליה, כי הוא ידע שלא יוכל לעצור באנשיו מלפשוט בכל העיר לבזו בו, והיה כבוא חילו הגדול של עבד, כי הוא הן עתיד היה באחת השעות לשוב ולבוא, לא יעמדו בפניו אנשי אבימלך המפורדים והמפוררים. על כן גמר אבימלך לארוב לעבד בשדה. עתה חילק את חילו לשלושה גדודים: בראש הגדוד הראשון, שאותו הציב בסתר השיחים של רכס הר-גריזים, עמד בעצמו. הגדוד השני, אשר בראשו הושם זכרבעל, נשלח אל חורשת הזיתים בצד הדרך בה עתיד היה, כפי

הנראה, לבוא חיל עבד, וגדוד זה צונה לתקוף את עבד בערפו לאחר שיעבור הלה ויתנגש עם גדודו של אבימלך. ובאשר לגדוד השלישי, שלא מנה אלא כשלוש-מאות איש והילד בראשם, הנה זה הוצב במבוא העיר לעצור באויב לבל יפרוץ העירה ויתבצר בה. דממה שררה, רק קול צרצרים נשמע, וטל ירד, המון טל.

ל

בשכבם כה על העשב המטולל אמר חבקוק אל אבימלך: "הֲנֵה חֲצֵי הַנְּצַחוֹן, אֲבִימֶלֶךְ, כִּבְרָה הוּא בִּידִינֹו, וּבִבּוֹקֵר יִהְיֶה שְׁלֹם. עֲתָה, חֲשׁוּב־נָא בְּדַבְרִי, הֲלוֹא נֹכַל לִיִּסֵד אֶת מַמְלַכַת הַצִּדְקָה, מִמַּלְכָה אֲשֶׁר אֵין בָּהּ כֶּסֶף אֲרוּר וּמִזוּהָם, אֲשֶׁר בָּהּ לֹא יִתְעַמֵּר אִישׁ בְּאִחֹיו, אֲשֶׁר לֹא יִטְחֲנוּ בָּהּ אֶת נֶפֶשׁ הַדָּל. חֲשׁוּב־נָא בְּדַבְרִי הַזֶּה, אֲבִימֶלֶךְ." על זאת, לאחר שהחריש עת־מה, ענה אבימלך ואמר: "רְאֵה, חֲבֻקֵק, הֲנֵה מִשְׁתַּרְעַת לִפְנֵינוּ הָאָרֶץ כְּמוֹ חֲלוֹם, עֲטוּפָה חוֹשֶׁךְ וְעֶרְפֶּל. כְּמוֹהַ הַחַיִּים, חֲבֻקֵק, מִשְׁתַּרְעִים לִפְנֵינוּ כְּחֲלוֹם, עֲטוּפֵי חוֹשֶׁךְ וְעֶרְפֶּל. וּבְחֲלוֹם, חֲבֻקֵק, אֵין הָעִשִׂיר עֹשִׂיר וְהַדָּל אֵינְנוּ דָל, הַמֶּלֶךְ אֵינוּ מֶלֶךְ וְהָעֶבֶד אֵינוּ עֶבֶד." ולאחר שתיקה הוסיף: "אֲכַן בְּחֲלוֹם גַּם הַמּוֹת אֵינְנוּ מוֹת." אחרי־כן לא יספו עוד לדבר.

לא

ושם בין השיחים שעל צלע ההר היה מתגורר איש משוגע, עירום ואוכל צמחים, וזה סיפור האיש: בנעוריו היה גר בשכם, ושם התארש אל נערה יפה. והנה ימים אחדים טרם חתונתו קם ואמר כי לא ישאנה לאשה, רק ילך אל המדבר ושם יחיה לבדו. וכשתמהו לפשר מליו, אמר עוד כי אין לו לאדם צורך בדבר מדברי העולם, הואיל ואלוהים שוכן בקרבו פנימה. וכאשר שאלוהו איך ייתכן כדבר הזה, והלא אלוהים שוכן בכל, גם באבנים, גם בעצים, ענה: "גַּם הָאֲבָנִים, גַּם הָעֵצִים, גַּם הָרִקִיעַ, הַכֹּל בְּקִרְבִּי הַנְּהוּ." וכאשר הוסיפו ושאלוהו אם לדעתו קטן אפוא אלוהים כגרגיר, ענה ואמר כי האלוהים אכן קטן כגרגיר, וגם גדול כמלוא הרקיע. ולא יכלו להבינו. והוא יצא אל המדבר וחי שם כעשר שנים. מקץ השנים האלו בא האומר ואמר לו כי הנערה, כלתו לפניו, מצורעת, ועתה היא יושבת, מאוסה, במערה שמחוץ לעיר. לשמע הדבר הזה קם האיש ושב לשכם, ובא אל המצורעת ונשא אותה לאשה, ומאז היה גר עמה במערה. מאז חלפו שנים, האשה מתה, והאיש נתבלעה דעתו בשממונו. יש אשר השומע, שנקלע במקרה לקרבת מקום, שמעו צוחק אל נפשו. והנה עתה, כשרבצו החיילים במקום ההוא במארב, שמעו פתאום קול מדבר בעוז מתוך דמי־הליל, וכשנשאו עיניהם ראו את האיש עומד על סלע, וכך אמר: "הָאֲזִינוּ אֵלַי, הַשְׂדִים הַנְּאֹסְפִים פֹּה, כִּי לֹא מִשׁוּגַע אֲנִי וְלֹא בֶן־מִשׁוּגַע, רַק בְּהַתְעַטְשִׁי יִשְׁפַךְ מִוְחִי דֶרֶךְ אֲפִי, אֲךְ בְּשׁוֹבֵי רוּחַ יִשׁוּב מִוְחִי רַעֲנֵן אֶל מְקוּמוֹ. עַל כֵּן כָּרוּ אֲזִנֵּיכֶם, שְׂדִים, וּשְׁמַעוּ לְעֲצָתִי: אֲכַלּוּ בְּצֶל, וְנוֹשַׁעְתֶּם! כִּי הַבְּצֶל אֵינְנוּ קָר וְאֵינְנוּ חָם, לֹא דָק וְלֹא שֶׁמֶן, גַּם לֹא הָדָר לוֹ, אֲךְ הַנְּנִי לְגִלּוֹת לָכֶם סוּד: בְּצֶל—הַמְשִׁית. קִלְפוּהוּ בַעֲזוֹ, קִלְפוּהוּ בְּדַמְעוֹת, עַד בִּטְנוֹ קִלְפוּהוּ, אֶל תְּנוּחוֹ וְאֶל תְּנוּמוֹ, כִּי הַמְשִׁית הַתִּינוּק מִצַּפֵּה

לכם בבטנו!" כך דיבר המשוגע ברגש רב, ואנשים אחדים שנלאו ממנו קמו להכותו מכת־מוות, ואך אבימלך אמר: "הניחו לו, כי מי יודע? אולי הצדק עמו".

לב

באחת השעות ההן אירע גם דבר כזה: חייל מן החיילים, בחור בעל נפש פשוטה, פנה הצדה לעשות צרכיו בין העצים, והנה ראה, לזוהר הסהר שהיה שפוך על קרחת קטנה בלב החורש, דמויות לבנות אחדות נעות על מקומן ואינן זזות. משתאה למראה עיניו קרב אל המקום, וראה כחמישה אנשים לבנים עמלים לחפור חפירה. לשאלתו, ששאל בשיניים גוקשות, ענה לו אחד החופרים: "מתים אנו מזה זמן אשר את אָרכו כבר לא נזכור, ועלינו מוטל לחפור בהרים ובסלעים בארות אשר אין להן מספר, ואשר לעולם לא יימצאו בהן מים, ובכן אנו נודדים וחופרים". כאשר שב הבחור וסיפר את סיפורו לחבריו לא האמינו לו, ואמנם כאשר סרו אחדים מהם אל המקום האמור מצאוהו חלק, לא סימן בוור בו ולא עקבות רגל. והבחור ישב מחריש, וראשו בין ידי, אך פתאום סמרו שערותיו, עיניו נתהפכו, והחל מתרוצץ על ארבע ונובה. תפסוהו והשכיבוהו, עקוד בחבלים, וכך שכב.

לג

בין כה וכה האפירו השמיים, ומעל הרי־גלעד עלה כוכב־השחר. על דרך פרעהוֹן, אשר ממנה ציפו לבוא האויב, נגה נוגה חיוור. ציפרים ציפצפו. ואבימלך, בשכבו כך על הדשאים המטוללים, נרדם. בשנתו ראה עצמו עומד לרגלי מגדל קודר, אשר מחלונותיו נשקפו פני הנצורים, מהם בעלי קרניים, מהם בעלי מקור, ולאחרים אזני כלבים; היו אלה בני ירובעל. ואולם מה שהדאיב יותר מכל את לב החולם היו פני נערה, שנשקפו באחד החלונות, אך ככל אשר התאמץ אבימלך לא יכול היה להבחין אם פניה של אמו האמתית הם או פני אמו המזוייפת, שכבר פיתתהו פעם ומשכתו במירמה אל בית השדים. בגלל זאת אחזה בו מצוקה קשה, והוא מילמל בלאות: "עייפת", ברגע ההוא נגעה בו יד, וכשהסב ראשו ראה את פני אמו היפה, קרובות כפי שלא היו קרובות מעולם, ובעיניה המביטות אל תוך עיניו חיוך זורח, נורא־יפעה, חיוך שמימי. לבו של החולם כמו התעלף בקרבו. ואז אמרה האם: "אמנם עייפת, אבימלך". "עברתי דרך רבה", אמר אבימלך, "לא נחתי גם בשנתי, כל העת אני הולך ומפלס לי בחרבי דרך אליך, אך אינני מגיע". האם החרישה, ורק עיניה הביטו בעיניו במבטן האלילי, המבט אשר מעבר לחסד וגם לאכזריות. "אמי", אמר אבימלך, "היכן את?" "בני", אמרה האם, "אני רחוקה מאד, וגם קרובה מאד". "באשר את שם", הוסיף ושאל אבימלך, "מה מעשיך?" עתה התמהמהה האם בתשובתה כרגע תמים, ואך לבסוף אמרה: "אני שותה מים". "אמי", אמר אבימלך, "אני צמא מאד. גם כי אשכב בקברי, גם כי לשוני תיאכל, גם כי ישטפוני כל המים שבבטן האדמה, עדיין אשאָר צמא. אמי, הרטיבי את שפתי בטיפת־מים אחת". ועל זאת, בעוד פניה הולכים ונמוגים כערפל־בוקר, ענתה האם: "אני אָשקה אותך במגדל־תבץ". ברגע

ההוא הקיץ אבימלך וראה את הבקוק הכורע לצדו ומורה על הדרך, דרך פרעתון, אשר בקצה, בתוך תמרות־אבק וקרעי ערפל־בוקר, נגלה חיל האויב קרב ובא.

לד

הקרב השני בין חיל אבימלך וחיל געל, אשר הביא לידי תבוסתו הנחרצת של האחרון ולידי חורבנה של שכם, התחולל בשעת־בוקר מקסימה. השמש עתה־זה עלתה מאחרי הרי־גלעד, וקרניה, הוורודות מבעד לערפל, פגעו פה־ושם בחומת העיר וצריחיה. עבד אחי געל רכב בראש צבאו, וכשהגיע אל המעיין שבמבואות העיר עמד והניח לאנשיו, היגיעים ממסע הלילה, לרוות צמאונם. מסביב, על הגנים וחורשות־הזית, נחה דממה. דממה זו היתה לתעלומה בעיני עבד. לפתע, בעמדו כך ועיניו העייפות נעצמות, החרידו קול שאון נורא: ביללות, בדירדור אבנים ועפר, בברק סכינים ורמחים, הגיחו המוני אדם מחביון השיחים שעל רכס הרי־גריזים והסתערו לעומתו. באנשיו, שצבאו כעדר סביב המעיין, פרצה מהומה נחרדת. ובעוד אחדים צועקים: "כותרנו!", ואחרים צועקים: "אחים, נעמוד על נפשנו!", פרצו התוקפים אל תוך המונם ודקרו על ימין ועל שמאל. כעבור רגע החלה מנוסה לאחור, ואך אז הגיחו מתוך חורשת הזיתים אנשי הגדוד השני והיפו בנוסוגים. הללו, שהבינו כי אין להם מנוס, התאוששו מעט והחלו עומדים על נפשם. ניטש קרב נואש. והנה הבחין עבד באבימלך הרכוב על פרדתו השחורה, מתנשא מעל מערבולת האדם, פניו קופאות ועיניו כמעט עצומות. עבד כבר דרך את קשתו לעומת הפנים האלו, אך ברגע ההוא הנחית עליו אחד לבוש־כחולים מכת־חרב אשר כרתה את אזנו, ולאחריה מכת־חרב שניה, שניחתה על ערפו והחשיכה את אור עיניו. הוא נפל. רגלי אדם ופרסות סוסים מעכו את פניו וטחום בבוץ. שארית חילו נהרה עתה, בחמתי־איוש, אל עבר שערי העיר. ואמנם אנשי הגדוד השלישי, עם הילד בראשם, חסמו את הדרך, אך לא יכלו לעמוד בפני אלה אשר דבר לא היה להם עוד לאבד. הילד עצמו נהרג מיד, ועל גווייתו שטפו־עברו הפליטים, כאלף איש, ופרצו העירה. כשבעקבותיהם רץ גם איזה כלב לבן, אולי מצורע, ואת השער הגיפו.

לה

מה נזעמו אנשי אבימלך בראותם כי למרות שני נצחונותיהם עודם עומדים מחוץ לעיר, והלא שללה הובטח להם. זריזותם של המעטים הנואשים נראתה בעיניהם כמעשה־מירמה. הם הסתערו שוב ושוב על השער הכבד, אך נהדפו על־ידי מטר החצים והאבנים. הפצועים שלפו את החץ מבשרם והוסיפו להלחם, ורק הפצועים אנושות שכבו פה־ושם, מהם מבקשים מים ומהם זוחלים כתולעים אל צלו של איזה שית. כאן כדאי לספר על גבורתם של זוז וזכרבעל, שמצאו אז את מותם: כשראה זוז כי המלחמה תקיפה מאוד בקרבת השער, סר משם אל גבעה תלולה שהתנשאה עד לגובה אמות אחדות מראש החומה, וכשהגיע, לאחר שזחל שעה ארוכה בסתר השיחים, אל פסגת הגבעה, קשר חבל בקצהו האחד אל עץ, ואת קצהו האחר, הכרוך

באבן, השליך אל מעבר לחומה, והחל לטפס בחבל וכידונו בין שיניו. בינתיים הבחין זכרבעל במעשהו, וחש אף הוא במעלה הגבעה. ברגע ההוא ראה אחד הנצורים את זון התלוי בחבל בין שמים וארץ, ירה בו חץ והרגו. זון נפל לרגלי זכרבעל, ואך הלה לא נסוג כי אם החל אף הוא לטפס בחבל אל ראש החומה. החצים אשר נורו אליו לא פגעו בו, ובינתיים הגיעו אל מעלה הגבעה רבים מאנשיו, ואך כשהציב כבר את רגלו על החומה, פלחה חנית את בטנו, והוא עף, כשידיו פרושות ככנפי ציפור וראשו נותב את הדרך. ממרום החומה אל העמק למטה, ובנפלו נשפכו מעיו.

לו

כל אותה עת עמד אבימלך על צלע ההר והשקיף על המחזה בעיניים עצומות־למחצה, כהיותו מתבונן, בשבתו בארומה. בעדרי הנמלים הצובאים על חיפושית. כך חלפו השעות עד כי הגיעה השמש אל רום השמיים, ועצירה־היות הטילו צללים כחולים על העשב הצהוב שמתחתם. אז צויה אבימלך על התוקע בשופר לתקוע. וכשנאספו האנשים למרגלות ההר לקח אבימלך קרדום בידו וכתר שוכה משיח אֶטו, ואל העומדים בקרבתו אמר: "מה ראיכם עשיתי, מהרו עשו כמוני". הקרובים עשו כן, ומהם ראו הרחוקים ועשו כמוהם. ומיד ירדו אבימלך והאנשים אשר עמו מן ההר, ובעוד אחדים, תחת פקודתו של חבקוק, יורים בעומדים על החומה, ואחרים עורכים התקפת־מירמה ממורת, קרבו הנותרים, עם אבימלך בראשם, וערמו את השוכות לערימה גדולה אצל השער. את הערימה הזאת הציתו באש, ועד־מהרה אחזו הלהבות בשערה־העץ החום. לאור שמש־הצהריים כמעט לא נראו לשונות האש השקופות, אבל השער הלך ונחרך, ולבסוף, בקול רעש עמום, ניתק מציריו ונפל. אנשי אבימלך, בתרועות נוראות, פרצו העירה. הנצורים נסו על נפשם, נרדפו אל תוך הבתים, והוכו בחרב בלי להבדיל בין איש ואשה, זקן וילד. המטפסים אל הגגות נסחבו למטה ברגליהם, והמסתתרים בבורות נסחבו מעלה בשערותיהם, והנסים באימה נלכדו, וכל הנמצא נדקר. בבתים אחדים, אשר נעזבו משוכניהם, עוד נראו על השולחן סיר הבשר או קלחת המרק. ובעוד כל המחזה טובל באורה הזהוב של השמש, אשר לעת אחרת תיחשב לנעימה ואשר עתה נראתה כפי שהיא—אדישה בתכלית, מאירה לרוצח ולנרצח כאחד, ובעוד הפרחים פורחים בעתרת צבעי הלילך והתכלת בחצרות ובצדי־הדרכים ובעציצים, עברו ההורגים מבית לבית, והנשים זועקות בזוועה. והנה הוגד לאבימלך כי רבים מבעלי־שכם התקבצו בצריח המקדש.

לז

מיד יצא בראש כמה מאות איש אל המקום ההוא, והואיל וגם שם קשה היה לפרוץ את השערים, עשה אבימלך כמעשהו בשער העיר, והקיף את הצריח בשוכות בוערות. עד־מהרה אחזה האש במגדל־העץ, ולקול זעקות אימה וייאוש, בתוך ענני עשן לבנים ושחורים, היו המגדל והעם שבתוכו למאכולת־אש. אמדו את מספר הקרבנות, שאת ריח בשרם הנחרך אי־אפשר היה לשאת גם ממרחק רב, בכח־מש־מאות נפש.

משם פשטה האש גם אל יתר אגפי המקדש, ליחכה את הכתלים, טיפסה בחלונות, ולבסוף נאחזה באצבעותיה בכיפה הגדולה, עד שהכסף המותך החל ניגר. בשעה ההיא ראו הרואים כי המון עכברים רב מגיח מאחד החלונות, והעכברים טיפסו וירדו מטה ויצאו בשיירה ארוכה אל השדה, וכך ניצלו הם לבדם. בינתיים עברו הכובשים בחוצות העיר, בזוו כפי יכלתם, ואת השאר ערו. פתושים נראו אבימלך רוכב על פרדתו, מביט דומם במחזה המתחולל לנגד עיניו, ופונה הלאה. כשהודיעוהו כי חייל אחד הרג את זבול פקיד־העיר, לא אמר מאומה. ובשבתו כך, קופא וחיור, על גב הפרדה, נראה היה כשקוע בחלום. ואמנם באחת מפיכרות העיר, אשר בה ערמו החיילים לערימה גדולה רהיטים וכלים והעלום באש, קרב אל הלהבה עד כי נגעה האש בבגדו. ורק שני חיילים, שקפצו ומשכו את הפרדה ברסנה, הצילוהו. הוא נד להם בראשו בפניור־נפש ורכב הלאה.

לח

באחד הבתים נחבא קצין צעיר. קודם־לכן, בקרב אשר על־יד השער, מעך חיץ את עינו. בעודו עוצר בכפו את זרימת הדם, רץ האיש בין הסמטות ומצא דרכו אל ביתו, ונכנס וישב שם על המיטה, אובד־עצות. את אשתו ובתו הקטנה לא ראה, כי נמלטו אל אשר נמלטו. הפצוע ידע כי גורלו נחרץ, ומחשבותיו נסבו על מותו הקרוב. היו לו בביתו מגילות אחדות, ירושה מאביו, וגם הוא עצמו היה איש משכיל. עתה השהה את מבטו על המגילות המוטלות, ושאל את נפשו באיזו מהן יוכל למצוא דבר כלשהו, ולו אך פסוק אחד, אשר יאמר מה אל לבו ברגע זה, אשר יבאר לו את טעם מותו, או לפחות ירגיע את רוחו במצוקתה. ואולם כל המגילות הללו, אשר רשומים היו בהן דברי חכמה ופיוט מהוללים, נראו לו עתה, למרבה־הייאוש, רק כעורות כבשים מתים. בעודו יושב כה הגיע לאזניו קול הרודפים. הוא חש לצאת בפתח האחורי, ובהיותו בחצר המוקפת חומה לא ראה מפלט לעצמו זולת הבאר, וירד אל תוכה. מיס לא היו בה, רק בוך, והוא נאחו בידו האחת וברגליו בזיזי האבנים הקרובות אל פי הבאר, וכך לא שקע בבוץ, ובידו השניה כיסה על עינו ועצר את הדם. בינתיים הגיעו גם הרודפים אל החצר, ומכיון שלא מצאו איש, החליטו לנוח שם, בצל העץ הנטוי על פי הבאר, וגם לסעוד. הם פיתחו את הגורם והניחוהו ארצה, הבעירו מדורה, ובעוד הבשר הולך ונצלה ישבו וסחו בעצלתיים. נועם ומרגוע שררו בחצר, שעל חומתה השתרבו שיחים פורחים צבעוניים. הזמן חלף, וידו של הפצוע בפיא, היד הנאחזת בזיזי האבנים, רפתה. אז הסיר את ידו השניה מעינו, ונאחו גם בה, והדם, שניגר מעינו, כיסה את פניו ואת צווארו, והציף גם את עינו השניה, ולא ראה עוד מאומה. האנשים למעלה החלו בסעודתם. הוא ידע כי מות ימות עוד מעט, וביקש לנכס את הירהוריו התועים ולהגות בדבר אחרון זה. הוא אמר אל נפשו: "עוד רגע ואני מת". אז ניסה גם לזכור את אשר ידע על מותם של האלים, כמו בעל ותמוז, ואך מותם שלהם היה מיוחד להם, ועוטה יפעה, וגם גנוזה היתה בו בשורת התחייה, בעוד אשר מותו שלו היה רק כמות כבש בעדר נטרף, באין טעם וערך, רק

אימה ואבדן. ואז רפו ידיו, אצבעותיו נשמטו, והוא צנח אל תוך הבור. וכך, לאט אך ללא עצור, שקעו רגליו, ומתניו, וצווארו, ולבסוף ראשו, וזה היה המוות.

לט

לפתע, עם שקיעת השמש, כאשר אדמומית העננים הגיחה את האבנים המפויחות שנותרו ממה שהיתה פעם עיר ושמה שכם, בא איש והגיד לאבימלך: "געל בן-עבד בתבץ". אבימלך, שישב אז על מדרגות אחד הבתים, שמע את דברי האיש בשתיקה, ואך כעבור איזה זמן קם וציוה על התוקע לתקוע. האנשים, שהיו נטושים אותה שעה על פני העיר, באו לקול השופר. אבימלך עלה על פרדתו השחורה ויצא בראשם לדרך צפונה. מקץ שתי שעות הגיעו לתבץ, שהיתה עיר קטנה ופרוזה, ועתה נמצאה עזובה מאנשיה, כי מהם נסו אל השדות ומהם נסגרו בתוך המגדל היחיד שבעיר. הירח, שהיה אז במלואו, עלה מאחרי ההרים והאיר באור בהיר, אך קופא ומבעית. את המגדל, שהוקף על-ידי אבימלך ואנשיו בשוכות וקרשים. שררה דממה, כי הצרים, שהיו כבר יגעים וגם ידעו כי גורל הנצורים נחרץ, לא מצאו עוד בנפשם זעם-קרב ועשו את מלאכתם בשתיקה, כזובחים, ובאשר לנצורים, שפניהם נשקפו מן הגג והחלונות, הנה אותם הממה אימת הקץ. כך חלפו רגעים אחדים, החיילים המתיבו לפקודה להצית אש בעצים, ואך אבימלך עדיין החריש. כי בשאתו אז את עיניו אל הגג ראה, לאור הירח הבהיר והמבעית, פני אשה נשקפים אליו, פני נערה, שהזכירהו את הפנים אשר ראה בחלומו. הוא הביט בה, והיא הביטה בו, ומסביב שררה דומיה, כבחלום. והנה ראה אבימלך כי אוחות היא בידיה דבר-מה עגול, כהה, כעין הירח שהיה שט אז מעל ראשה, אך ירח כהה. אבימלך דימה לשמוע קולות צועקים אליו, כמזהירים, ואך הוא שמע ולא שמע, הוא היה רחוק מקוראיו ולא יכול לתת דעתו עליהם, כי נפשו יצאה אל הנערה המביטה בו מראש המגדל, ואשר פניה היו כפני אמו. אך ההיתה זו, שאל את נפשו, אמו האמיתית, או האם המזויפת אשר כבר פיתתהו זה כמה פעמים בחלומו ומשכתו אל בית השדים? ברגע ההוא פרשה הנערה זרועותיה והשליכה על ראשו את הדבר העגול, הכהה. אבימלך נפל, הלום כאב נורא, ובעיניו החשיכות עוד ראה את המגדל חג מעליו כציפור, ואת פני הנערה, אשר עתה הבין כי היתה אמו המזויפת וכי הרגתו לבסוף. נשמעו צעקות שונות. "התבץ!" שמע אבימלך את קולו של חבוק, ותמה מדוע מכנה זה את תבץ בשם תבץ, שהלא אמו, אמו האמיתית, הבטיחתו כי תשוב אליו בתבץ, לא בתבץ, ושם תשקהו מים. אך מיד הבין, בכל-זאת, כי חבוק לא אמר תבץ אלא אבן, שכן הלה הוסיף למלמל בגחנו מעל אבימלך: "האבן, דעץ, נפלה, אך על ראשך". אבימלך, שלא הבין עתה על איזה דעץ ידובר, לחש בפה שטוף-דם: "שלוף חרבך... ומזתתני... אשה..." ונדם. אבל אז ראה את אמו היפה, האם האמיתית, שעיניה, אשר כעין הענבר, מזהירות בוהר נורא-יפעה, וכפות-רגליה לבנות כחבצלות, והיא יורדת ממעל, וחובקת אותו בזרועה, ושבה ונושאת אותו אל הערבות המוכספות בנוגה-הירח של השמיים. פניה היפות של אמו הגואלת היו דומות כליל לפני אמו ההורגת

שנשקפו אליו קודם־לכן מן הגג, וכך אפשר היה לראות את שתי האמהות כאם אחת, והוא חשב כי יש בדבר חידה, אבל הערבות האפורות האינסופיות שעל פניהן נישא עתה בלעז אותו ואת חידתו לנצח. ברגע ההוא, בלילה פתאומית, הניף הגיבן את חרבו ותקעה בלב אבימלך. אחרי־כן נעץ בחזהו שלו את החרב ונפל עליה.

מ

זה היה, אפוא, הסיפור על־אודות חיי אבימלך מלך שכם, חלומותיו ומותו—סיפור אשר לא היה בו מאום מן הנועם, רק עלטה וזעם וכליון־נפש. בן עשרים־ושלש שנה היה אבימלך במותו, וכך נגאל מתוך חייו, אשר אותם חי כחיות חלום, וממצוקותיה של חבל זו אשר עליהן הוסיף לא מעט. את גווייתו נשאו בלילה לארומה וקברוה שם באבל ובשירי־מלחמה עגומים. אנשי־הצבא החיים נפוצו איש למקומו, והחללים לא היה להם קובר ושכבו נטושים בשדה, מאכל לתנים ולחולדות ולתולעים. ממשלת היגון היתה פרושה על הכל. כך חלפה העת, ואך עוד ימים רבים אחרי־כן נשמעו שמועות כאילו לא מת אבימלך וכאילו ראוהו פה או שם. מקץ שנים אחדות אף הופיע אדם אחד שהתיימר להיות אבימלך וביקש למשוך את לב העם, אך מירמתו נחשפה, והוא נסקל. בעת ההיא גם ניסה איזה סוחר כנעני, בשוק בית־שאן, למכור את הטבעת עם חותם האטד שהורישה אסתהר לבנה, ושנשמטה כנראה מעל אצבעו במותו. את סיפור חייו של אבימלך הוסיפו לספר גם כאשר לא נותר עוד שום איש שריד מבני דורו, ומן השומעים את הסיפור הזה יש אשר הבינו לרוחו הקודרת של אבימלך, ויש אשר שמעו את הדברים בזוועה. זכרו של אבימלך, אף כי לא נשכח כליל עד עצם ימינו, עָמַם, על־כל־פנים, במרוצת הדורות, כי מצביאים ומלכים חדשים ורבי־עלילה קמו, ובהם, אם להזכיר רק את שמות הגדולים, יפתח ושמשון ושאול, והגדול מכולם דוד, אשר עליו, כפי הנראה, התנבא פנחס הכהן בדבריו האחרונים. ושוב חלפה העת, נקפו דורות ויובלות, וצבאות־האדם הרבים והעצומים דור בעקבי דור, נולדו ומתו, באו וחלפו, ואם לאיוז מטרה או אך לתוהו זאת לא יוכל איש להגיד. ערים נוסדו ושָאוּ, לאומים כוסו עשב, כל שהיה ונחשב—הכבוד, עסקי־המדינה, הרהב, המלל, גם הגבורה, והשנאה, והבכי—הכל נשכח, אבד, נמוג כערפל־בוקר.

מא

ובאשר לשכם, גיא־החזיון של סיפור עגום זה, ולגורלה, הנה, כפי שמספרים, היה זה יותם, היחיד בבני ירובעל שנותר בחיים, אשר שב ובנה בה בתים אחרי חורבנה. בעקבותיו באו אחרים, ובימי פילוג הממלכה על־ידי ירבעם בן־נבט כבר נעשתה שכם, שגדלה והתעצמה בינתיים, לבירת מלכות ישראל. לאחר חורבן בית־מקדשם של בני־ישראל התישבו בה השומרונים, אך מקץ דורות שבה ונהרסה העיר בידי המלך יוחנן הורקנוס, ולאחר שנבנתה מהריסותיה חזרה ונחרבה בידי הרומאים. ואולם היא שבה ונבנתה, וכעבור דורות רבים תיאר אותה הנוסע הערבי

מוקדסי כעיר עשירה ופורחת כל־כך עד שאפשר לראותה, לדעתו, כ"דמשק קטנה". גם ר' בנימין מטודילה היהודי, אשר ראה את שכם זמַן־מה לפני שבאה תחת שלטונו של צלאח א־דין האַיובי, מצא בה גנים ופרדסים, אבל תושבים רק מעט, ואילו הערבי אבן־בטוטא, במאה הי"ד, כותב על־אודותיה שהיא "עיר חשובה אשר הרבה עצים נמצאים בה". משכם, המכונה בימיו, כמו בימינו־אנו, בשם נבלוס, שהוא שיבוש שמה הרומאי ניאפוליס, היו, לפי עדותו, מוציאים שמן וזיתים למצרים ולדמשק. כן הוא מזכיר את תוצרת החלֶנָה, אשר בימיו, כמו בימים קדמונים יותר, השתבחה בה שכם, והוא מתאר בפירוט־מה את אופן הכנתה מעסיס חרובים. באשר לתבֶק, הריהי בימינו עיירה ערבית ושמה טובֶס, ובאשר לארומה, מקום מושבו של אבימלך, הנה עוד עתה אפשר לזהותה עם תל מסויים דרומית־מזרחית לשכם הנקרא בשם חֶרְבַת־אַל־עֶרְמָה.

מרס 1967